Közvetlen nemzetközi működőtőke-befektetések – elméleti elemzés –

NAGY ISTVÁN

Az egyes országok közötti egyre szorosabbá váló gazdasági kapcsolatok a termékek és szolgáltatások, valamint a tőkeáramlás piacán a globalizálódás visszafordíthatatlan és elkerülhetetlen eszközei közé sorolhatók. Az elmúlt két évtized során a telekommunikáció és információáramlás terén tapasztalható fejlődések határokon átívelő tőkeáramlást és a gazdasági kapcsolatok gyors növekedését vonták maguk után. Jelen időszakban a külföldi működő tőke áramlását a világgazdaság globalizálódásának egyik fő előmozdítójaként tarthatjuk számon, amit talán az is igazolhat, hogy növekedésének mértéke meghaladta a nemzetközi kereskedelmét. Az ilyen szintű növekedés a volt kommunista országokban nem jöhetett volna létre, ha a politikai változásokat nem követi elsősorban egy privatizációs hullám, az infrastruktúra fejlesztése, a pénzáramlások liberalizálása, a vámilletékek és vámolások leegyszerűsítése stb.

A külföldi működő tőke jelenléte nagy fontossággal bír egy ország gazdasági fejlődése szempontjából, új munkahelyeket teremt, új és modern technológiák hozzáférését segíti elő, továbbá az állami költségvetés bevételi oldalának növekedéséhez is hozzájárul. Az Európai Bizottság is kihangsúlyozta 1994-ben, hogy az európai uniós országok tőkéjének jelenléte a tagságra aspiráló országokban azok későbbi integrálásának egyik fontos barométere.

Romániában, ahol az egy főre eső GDP néhol alig éri el az EU27 30%-át, a külföldi tőkének nagy szerepe van a helyi saját tőke kiegészítésében, az új technológiához és az új piacokhoz való hozzáférésben, valamint nem utolsósorban a vállalati/vezetési kultúra és módszerek fejlesztésében.

A dolgozat a doktori disszertációm[1] részkutatása. Disszertációmat, amelyben a székelyföldi megyék gazdasági helyzetét tanulmányozom, négy fő pillére építettem: (1) a feldolgozóipar elemzése, (2) a tercier és a banki szektor elemzése, (3) az állami költségvetésbe befizetett adók és állami visszaosztások és (4) a külföldi tőke jelenlétének vizsgálása. A felsorolt témák közül jelen dolgozat a külföldi működő tőke jelenlétét vizsgáló rész elméleti felvezetése.

A téma romániai kutatási háttere nagyon szegényes. Romániai forrásanyag keresése közben inkább tankönyveket találtam, igazi kutatási és elemzési munkák azonban nem léteznek.

[1] A disszertációs dolgozat témája: Székelyföld gazdasági szerkezete és fejlettségi szintje.

A nemzetközi működőtőke-áramlás gazdasági szerepe – elméleti megfontolások és empirikus tapasztalatok

A külföldi működő tőkével kapcsolatosan több tudományág megközelítésével lehet találkozni. Az FDI[2] fontosságának növekedésével párhuzamosan a teóriák fokozatosan elmozdultak az utóbbi pár évtizedben a makrogazdasági megközelítéstől egészen a mikrogazdasági, azaz cégen belüli döntéshozatal szintjéig. Az elmúlt 20–25 év folyamán a külföldi befektetések feltételei, mértéke és fontossága erőteljesen változott. Amíg 1986-ban az UNCTAD[3] szerint az éves átlag tőkebeáramlás 150 milliárd USD volt, addig a csúcsévben, 2000-ben, ez meghaladta az 1300 milliárd USD-t. Jelentős változás történt a termelés földrajzi struktúrájában is, amely egyes vállalati tevékenységek széles körű földrajzi szétszóródásához vezetett (erre jó példát a call centerek jelentenek). Ez maga után vonzotta a hagyományos áramlási elméletek átfogalmazását is.

Szemléletes illusztrációja ennek a folyamatnak a nemzetközi tevékenységet folytató vállalatok fogalmi meghatározásában bekövetkezett változás: a kezdeti többközpontú (multidomestic) vállalat ebben az időszakban vált transznacionális vállalattá (Szanyi 1997).

Ezt megelőzően a nemzetközi gazdasági kutatások a nemzetközi szakosodás és a külkereskedelem általános kérdéseivel foglalkoztak. Az 1930-as években Ohlin azzal magyarázta a fejlettebb országok terjeszkedését, amely elsősorban hitelek nyújtásában, a gyengébben fejlett országok által kibocsátott kötvények megvásárlásában nyilvánult meg, hogy abban az esetben történik tőkeáramlás országhatáron kívülre, ha a célországban magasabb haszonnal tud értékesülni, mint az anyaországban.

Az elgondolás választ ad a profitmaximálás kérdésére, viszont arra nem, hogy például miért nem a leginkább eltérő kamatszintű országok között áramlik a tőke, vagy miért nem elegendő a profitmaximáláshoz a portfólióberuházás. Mára azonban a kereskedelem globalizációjának jelentőségét a termelés globalizációja jóval meghaladta. A majdnem negyven éven keresztül domináns elméletek a termelési tényezők immobilitását feltételezték. Az elmélet akkor összhangban volt a XX. század eleji megszorításokkal, szabályokkal, de a második világháború után újraéledő gazdasági feltételek között elvesztette realitását.

Talán már Weber múlt század eleji iparitelephely-választási elméletét is jóindulattal a külföldi tőkeáramlás magyarázásának előszeleként lehet elkönyvelni, amely szerint a cél olyan legkisebb költségekkel járó telephely választása, ahol a profitot maximizálni lehet.

Hanink kifejti, hogy a klasszikus telephely-választási elmélet szerint a nemzetközi tőkeáramlás potenciális, ha a kisebb költséggel jellemző termelési eszközök más országban vannak. Ez a megközelítés azonban inkább azokra a marginális befekteté-

[2] FDI – külföldi közvetlen befektetések.
[3] UNCATD – United Nations Conference on Trade and Development.

sekre vonatkozik, amelyek akkor jelentek meg, mikor a külföldi nyersanyag volt a befektetések fő motivációja (Lutan 2006).

Az áttörés a 60-as és 70-es években Hymer nevéhez fűződik, aki szakított a neoklasszikusok középpontjában álló termelési függvénnyel, és a vállalatot mint gazdasági szervezetet kezdte vizsgálni. Szerinte ugyanis a vállalat nemcsak tárgyi eszközökkel rendelkezik, hanem megfoghatatlan értékekkel is, mint például különböző ismeretek, tudás, tapasztalat, alkalmazottak stb.

Két azonos adottságú vállalat közül mindenképpen az van egy adott piacon előnyben, amelyik otthon van, hiszen az több speciális helyi ismerettel, tapasztalattal rendelkezik, amit a piac honorál is. A nemzetközi tevékenység megindításához, a működőtőke-befektetések sikeréhez tehát valamilyen speciális, csak a befektetőcég birtokában lévő, versenyelőnyt biztosító értékre van szükség. Ez az ún. Hymer-féle feltétel. A versenyelőny származhat egy egyszeri termék- vagy technológiai innovációból. Ennél gyakoribb, hogy a versenyelőny a termékek új piacokra történő adaptációjának képességében, korszerű és hatékony termelési és szolgáltatási tevékenységben vagy az értékesítésben található. A versenyelőny forrása tehát nem csak műszaki, termelési ismeret lehet. A versenyelőny sokszor a vállalati menedzsment speciális szervezési, vállalatvezetési, marketing- stb. ismereteiből táplálkozik. (Szanyi 1997).

Hymer után hasonló több elmélet is megjelent, ezek közül megemlíteném a termék életgörbe/ciklus és az eklektikus elméletet. A tranzakciós költségek elmélete szerint nem tárgyi előny az internalizációs és a tranzakciós költségek csökkentése lehet. A tranzakciós költségeknek szentelt figyelem mindenképpen indokolt, hiszen ha a nagyságuk elhanyagolható lenne, akkor a gazdasági tevékenységek megszervezésének módja is érdektelenné válna.

Az elmélet az 1970-es évek közepére állt össze koherens rendszerré, Oliver Williamson munkássága nyomán, aki elsősorban Ronald Coase eredményeire támaszkodott. Az elmélet szerint egy vállalat nemzetközivé válik, ha a nemzetközi tranzakció költségei vállalaton belül alacsonyabbak, mint a piac mechanizmusain keresztül.

A termék életgörbe-elméletét a 60-as évek közepén Raymond Vernon dolgozta ki, mely szerint a termelési egységek térbeli és időbeli kiterjedése egy négy fő részből álló folyamat. Az amerikai transznacionális vállalatok elemzésén alapuló kutatás szerint a műszaki szempontból fiatal iparágak inkább a fejlett országokban alakulnak ki, ugyanis itt halmozódhat fel a szükséges tudás, technológia és a fizetőképes kereslet az új termékek iránt. Az új kifejlesztett termékek iránti külföldről jövő keresletet exporttal elégítik ki. A görbén felfelé haladva a második fázisban, miután a termelés tömegessé válik és az ár egyre fontosabb szerepet játszik, a termelést olyan országban (előnyben a már export és nagyobb jövedelmeket megvalósító országok) helyezik át, ahol az illető terméket olcsóbban elő tudják állítani. Harmadik fázisban a fogadó ország saját magának termel és az innovátor országok exportor-

ságaiba is exportál, míg az „anya" ország a maga során harmadik országokba exportál. Utolsó fázisban a technológiai előny elvesztése és a termék marurizálásának köszönhetően az innovátor ország saját termelése teljesen megszűnik, és import elégíti ki a keresletet.

A hetvenes évek közepére Hymer és Vernon elméletei váltak a legnépszerűbbé a transznacionális vállalatok és a külföldi működőtőke-áramlás folyamatainak elemzésében, a kapcsolódó kutatási eredmények pedig egyre jobban közelítettek egymáshoz.

Dunning John (1993) eklektikus elmélete, több eddigi kutatás főbb eredményeit felhasználva, a nemzetközi tőkeáramlás vonzásait legjobban magyarázó részek egybeolvasztására tett kísérletet. Az elmélet alapján a vállalat az exporttal szemben akkor részesíti előnyben a működőtőke-beruházást, ha ezzel a cég tulajdonosi és tranzakciós költségelőnyökre tehet szert, valamint a helyi termelési feltételek is kedvezők. A három előny képezi a helyzetelőny forrásait: vállalatspecifikus előnyök, a befektetés helyére vonatkozó előnyök és internalizációs előnyök (OLI teória).

A tulajdonosi vagy tulajdonspecifikus (Ownership) előnyök olyan anyagi és nem anyagi javakból adódnak, amelyekkel más cégek nem rendelkeznek, és amelyek elegendő előnyt nyújtanak ahhoz, hogy ellentételezzék a külföldön való termelésből adódó megnövekedett költségeket. A telephely-választási (Location) előnyök megléte pedig szükséges ahhoz, hogy a multinacionális vállalatnak érdemesebb legyen egy külföldi országban termelni, mint az anyaországban, és például onnan exportálni. A horizontális multinacionális vállalatok számára ilyen lehet a nagy piac, a jelentős szállítási költségek vagy a protekcionizmus magas szintje, a vertikálisak számára pedig az országok közötti tényezőár-különbségek. Ha egy vállalat rendelkezik tulajdonosi és telephely-választási előnyökkel, a külföldi leányvállalat létrehozása mellett választhatja a független külföldi partnerrel való szerződéses kapcsolat kialakítását is. Ezért ahhoz, hogy működőtőke-beruházás valósuljon meg szemben a piaci alapú megoldásokkal (például licenszátadás), rendelkeznie kell internalizációs (I) előnyökkel is (Erdey 2004).

A kutató a a beruházásokat négy csoportba sorolta:

– A helyi erőforrásokat kiaknázó külföldi befektetések, melynek célja az, hogy a termelési tényezők költségeiben meglévő nemzetközi eltéréseket kihasználja.

– A piacorientált beruházók célja a befogadó ország és közvetlen környezetének termékekkel való ellátása. Az első két beruházás úgynevezett bemutatkozó befektetés.

– A hatékonyságnövelő beruházások fő célja a már létező, erőforrás- vagy piacorientált beruházások racionalizálása olyan módon, hogy a beruházó cég szinergiahatást érjen el a földrajzilag eltérő helyeken működő leányvállalatok összehangolt irányítása révén.

– A stratégiai előnyöket érvényesítő beruházások keretében külföldi vállalatok értékeit vásárolják meg saját hosszú távú stratégiai céljaik elérésére, főleg nemzet-

közi versenyképességük fenntartása, növelése érdekében (pl. piaci ismeret vásárlása). Az utóbbi két beruházástípus már létező kapacitásokat változtat meg (pl. visszafektetett profit).

A működőtőke nemzetközi áramlásában az elmúlt 10–15 évben megfigyelhető változások nagyrészt e két utóbbi beruházástípus térnyerésére vezethetők vissza. A hatékonyságnövelő befektetéseket az amerikai eredetű transznacionálisok egyébként már a hatvanas évektől végezték, olyan cégek, amelyeknek már kiterjedt nemzetközi tevékenységük volt. A stratégiai beruházásokra valamennyi fontosabb piacon egyaránt a nyolcvanas évektől kezdve került sor, döntően azért, mert a versenytársakkal minden piacon egyidejűleg indult meg a konkurenciaharc. Bár a nemzetközi működőtőke-áramlás egészét tekintve a fejlett piacgazdaságok túlsúlya miatt a két utóbbi beruházási típus gyors terjedése volt jellemző, az újonnan iparosodó országok kezdő beruházásait még az első két típusba lehetett sorolni. Ugyancsak kivételt jelentenek az újonnan megnyíló piacok, vagyis az átalakuló országok piacai, ahová jelentős mennyiségben érkezett forrás- és piacorientált befektetés. Ugyanakkor mindkét esetben rendkívül gyorsan megindult a hatékonyságjavító és a stratégiai beruházások végrehajtása is (Szanyi 1997).

Dunning hatására az 1980-as években megjelentek a működőtőke formalizált kereskedelemelméleti modelljei, melyeknek két nagy ágát különböztethetjük meg: a telephelyválasztáson alapuló modelleket, mely az OLI elméletből a tulajdonosi és a telephely-választási előnyöket veszi inkább alapul és az internalizáción alapulókat, melynek a fő kérdése, hogy a nemzetközi cégek miért választják az integrált működést a piac alapú megoldásokkal szemben.

A romániai szakirodalomban az utóbbi években különös figyelmet szenteltek a külföldi tőke jelenlétének és áramlásának, ugyanis az ország fejlődésének mérőszámaként tekintették. A napi sajtóban megjelenő híreken és rövid elemzéseken és vizsgálatokon (főleg a *Ziarul Financiar* gazdasági hetilapban) kívül azonban nagyobb lélegzetvételű tanulmányok nem jellemzőek. Legtöbb tanulmány tankönyv jellegű, amelyekben vázlatosan ismertetik az idegen nyelvű irodalom néhány lényeges tanulmányát, és azok gondolatmenetét követve próbálják a rendelkezésre álló tőkeáramlási adatokat és információkat értékelni. Érdekes, hogy a bukaresti Közgazdaságtudományi Akadémia (Biblioteca ASE) könyvtárában külföldi működő tőkével kapcsolatosan 83 darab cikk, tanulmány, tankönyv található, amelyből 10 doktori dolgozat és 13 tudományos publikáció. Ez egyrészt igazolja az előbbieket, másrészt arra enged következtetni, a dolgozatok dátumát vizsgálva, hogy a téma az elmúlt időkben felkapott lett, és sok fiatal kutató kezdett vele foglalkozni. Figyelemre méltó néhány bukaresti kutató, mint Duhaneanu Marcel, Lutan Iustina, Negritoiu Misu, Bonciu Florin vagy Suciu Ecaterina munkássága. Egy páran (lásd Lutan, Bonciu) ökonometriai modelleket is teszteltek különböző nyilvános adatokon, de sajnos kizárólag csak regionális adatokkal. Tanulmányaikban azonban nem

találhatóak meg a megyei lebontású adatok elemzése és a különböző megyék befektetésvonzó lehetőségeinek vizsgálata sem.

A külföldi tőke jelenlétével és vizsgálatával foglalkozik ugyanakkor több kormányzati iroda, melyeknek elsődleges feladata a romániai befektetési közeg marketingelése. Megemlíthető az ITD Hungary Zrt. romániai irodájának tevékenysége is, amelyen belül az elmúlt években több befektetésösztönző tanulmány készült.

A működőtőke-áramlás a telephelyválasztás tükrében

Az első telephely-választási elméletek és modellek a termékek tömeges szállíthatóságának megteremtése (vasút és gőzhajózás térnyerése) és a tőke térbeli szabad mozgása feltétele mellett jelenhettek meg. Amíg ezekben az években a telephely-választás fő szempontjai kimerültek a nyersanyagok elérhetőségében, a különböző termelési eszközök költségeinek és a szállítási költségek csökkentésében, addig a gazdasági fejlődés mára már jóval több tényezővel számol. A mérhető tárgyi előnyök mellett szerepet kaptak a nem mérhető sajátosságok is.

A szakirodalom a telephelyelmélet első fontos képviselőjének Thünent tartja, aki elsőként vezette be a gazdaságtanba a távolság fogalmát és gondolkodott el a határtermelékenységről. A termelési és szállítási költségek azonosságának feltétele mellett elméletében azt vizsgálta, hogy hova érdemes elhelyezni az egyes mezőgazdasági termékek termelését az egyetlen piacot alkotó város körül. A termelési zónák elhelyezkedését és sorrendjét a termékek bruttó jövedelmezősége (a termékegység árának és termelési költségének különbsége) és a szállítási költségek (a távolság) függvényében határozta meg. Elméletében a földrajzi munkamegosztás rendje olyan, amelyben a különböző specializáltságú övezetek koncentrikus köröket alkotnak a piacközpont körül. Az övezetek meghatározói: a termékek árában realizált jövedelem, a termékek szállítási igényessége, a kettő kombinációja. Thünen elsőként ismerte fel a társadalmi-gazdasági centrum és a periféria funkcionális kölcsönhatásait.

A telephelyelmélet 2. szakaszában az ipari telephelyelméletek a meghatározóak, és az 1900–1920 periódusra tehető. Fő képviselői Weber, Predöhl és Palander. Az ipari telephelyválasztás atyjaként tisztelt Alfred Weber a vállalatok optimális elhelyezkedésére vonatkozó elméleti kérdésekkel foglalkozott. Elmélete szerint a cél, hogy fix eladási ár mellett a vállalat olyan telephelyet válasszon, ahol a nyereséget maximizálni tudja. Ezt csak ott tudja elérni, ahol a termelési és a szállítási költségek együttes összege a legkisebb. A modellezésére egy háromszöget használt, ahol minden csúcs egy termelési eszköz (energia, nyersanyag és fogyasztópiac). A vállalatnak a számára legfontosabb termelési eszköz közelébe kell települnie.

A 30-as és 40-es években egy új irányzat került előtérbe, amely a térelmélet fejlődését is előrevitte. Lösch felismerte, hogy a konkrét földrajzi tér mellett létezik egy gazdasági tér is, amely a piac és a gazdasági kapcsolatok összességének a térbeli vetülete. Elméletébe két dinamikus elemet kapcsolt be: az árak és a kereslet-kínálat ha-

tását a telephelyválasztásra. Egy tökéletes térbeli piaci verseny esetén a vállalat ellátási és piaci körzete addig terjed, amíg a szállítási költségek fel nem emésztik a vállalat jövedelmét. Ha azonban jövedelmező a tevékenység, újabb vállalatok kezdik el a termék gyártását, lefedve a földrajzi teret, mindaddig, míg a vállalat nyeresége teljes egészében el nem tűnik. Ez a folyamat 3 fázisban valósul meg: 1. fázis: a helyszínre települ egy üzem, 2. fázis: ha ez a tevékenység jövedelmező, akkor újabb vállalkozók települnek; 3. fázis: a vállalkozások befedik a helyszínt; a „sűrűsödés" mindaddig tart, amíg a profit el nem tűnik. A vállalatok piackörzetei eleinte körök, melyek az új vállalatok megjelenésére sokszögűvé válnak, sokféle termék esetén pedig kialakul a térbeli háló (a többféle termék piackörzeteinek összessége).

Az 50–70-es években megjelent főbb elméletek a termelés, fogyasztás, infrastruktúra matematikai modelljeinek optimalizására törekedtek. A korszak vezéregyénisége, Walter Isard már nemcsak az egyes tényezők egyoldalú vizsgálatára törekedett, hanem az összes tényező optimalizálását szerette volna elérni. Kísérletet tett a korábbi elméletek felhasználásával egy átfogó, mindegyik ágazatra érvényes telephelyelmélet kidolgozására. Felismerte elsősorban azt, hogy (1) a telepítési tényezők köre nem állandó, hanem folytonos mozgásban vannak, ezért bevezette a tényezők helyettesíthetőségének elvét (pl. a munkaerő bizonyos mértékig helyettesíthető a tőkével) és hogy (2) a termelési tényezők árai döntő módon befolyásolják a termelés nagyságát, illetve (3) az eltérő termékvolumenekhez más-más optimális telephely tartozhat.

A gazdasági életben megjelent új innovációk, a mikroelektronikai és informatikai forradalom átrendezi nemcsak a gazdaság, hanem az élet minden területét. Az 1970-es évek után megjelent telephely-választási elméletek szakítanak a statikus vizsgálatokkal, és a nem-gazdasági motivációk, a nem mérhető tényezők és a gazdasági externáliák figyelembevételét helyezi előtérbe. A nem számszerűsíthető tényezők, mint a környezet állapota, a magasan képzett munkaerő, a települések szolgáltatásai, a K+F intézmények jelenléte, szerepet kapnak a telephelyválasztásban.

Napjainkban a transznacionális vállalatok telephelyválasztásban szerepet játszó tényezők olyan tulajdonságok, melyek meghatározzák egyes régiók vonzerejét is. Ugyanis a vállalatok sikeressége, versenyképessége főleg az átmeneti időszakban a külföldi működőtőkéhez és a vállalatok méretéhez kötődik. A telephelyválasztást az utóbbi évtizedekben több szempont is befolyásolta. Ezeket a szempontokat elsősorban mikro- és makroszintű okok befolyásolják, amelyek lehetnek számszerűsíthető és nehezen vagy egyáltalán nem számszerűsíthető tényezők (az utóbbi tényezők a 90-es években kezdtek fontos szerepet betölteni). Ma már sok szakértő egyetért abban, hogy a külföldi közvetlen beruházások elsősorban a makroszintű okokra vezethetők vissza, de nem elhanyagolhatóak, főleg a fejlett és fejlődő országok kapcsolata esetében, a makroszintű okok sem. A telephelyválasztás makroszintű okai arra a kérdésre adhatnak választ, hogy a külföldi vállalatok milyen tényezőket vesz-

nek figyelembe akkor, amikor egy régiót vagy országot kiválasztanak, a makroszintű okok pedig azt vizsgálják, hogy a vállalatok stratégiájában milyen tényezők játszanak szerepet akkor, amikor egy telephely kiválasztására hoznak konkrét döntést.

A transznacionális vállalatok telephely-választási döntéseik meghozatalakor alapvető szempontként kezelik a fogadó ország piacméretét, a fogyasztói réteg nagyságát, a fogadó ország gazdasági és jogi stabilitását, az egyes államok gazdasági és támogatási törekvéseit (pl. beruházásösztönző politikák), a beruházás és vagyonvédelem jelenlétét, az illető ország gazdasági stabilitását (ezen belül nagy hangsúlyt fektetnek a gazdasági növekedésre), az ország finanszírozási jellegzetességeit, az adórendszert, a devizaárfolyam és a termelési költségek alakulását. Ezek jelentik a vállalat telephely-választásának legfontosabb makroszintű tényezőit, a mikroszintű tényezők esetén pedig a következő szempontok vannak: a befogadó ország nyersanyag- és energiahordozóira építő transznacionális vállalatok esetében a természetföldrajzi környezet, a mesterséges környezet fejlettsége (infrastruktúra, energiaellátás, kanalizálás, úthálózat, kikötő stb.), az elérhetőség (korábban a telekommunikációs hálózat kiépítettsége, ma inkább az autópályáktól való távolság), a helyi adók fejlettsége és az esetleges támogatások az önkormányzatoktól (helyi adókedvezmények), az illető régió munkaerejének mennyisége, minősége és elérhetősége, a szakszervezetek nagysága és befolyása, a felvevő és beszerzési piacoktól való távolság, a térségben megtalálható már letelepedett vállalatok, a telephely gazdaságpolitikai környezete (különböző állami decentralizált intézmények reagálási gyorsasága, bürokrácia mértéke), a régióban levő K+F tevékenységek, a kutatások típusa.

A romániai szakirodalom többsége a következő négy szempontot tartja számon a transznacionális vállalatok telephely-választási döntéseinek meghatározó tényezőiként: a belső piac nagyságát, a devizaárfolyam alakulását, a munkaerő költségét és a gazdasági integrálódást.

A belső piac nagyságát elsősorban a gazdasági növekedés, a gazdaság fejlettségi szintje, a meglevő konkurencia és az egy főre eső GDP nagysága határozza meg. A gazdasági növekedés és a piac nagysága pozitívan befolyásolja a nemzetközi tőkeáramlást.

A devizaárfolyam alakulásának vizsgálata a transznacionális vállalatok számára két szempontból is fontos lehet. Az egyik az árfolyamváltozás dinamikájának iránya, a másik az árfolyamváltozás volatilitása. Froot és Stein (1991) szerint egy „nem tökéletes tőkepiac" feltétele mellett a fogadó ország devizájának gyengülése elősegíti a nemzetközi működőtőke-áramlást. Ezt látszik igazolni az általuk végzett regressziós modell is, amely szerint az USA-ban a deviza gyengülésével párhuzamosan megnőtt az FDI mértéke is.

A munkaerő költségének nagysága inkább a nagy munkaerőt igénylő szektorok transznacionális vállalatai számára fontosak. Woodward és Role 1993-as munkájában szoros indirekt kapcsolatot bizonyított a 80-as évek végi Karib régió munkaerő-

költségének növekedése és a telephelyválasztás között. Ugyanezt a kapcsolatot bizonyította Frey és Shneider az 1985-ben megjelent *Economic and political determinants of foreign investment* című munkájában (Lutan 2006).

A gazdaságpolitikai integrálódás a transznacionális vállalatok számára a méretgazdaságból, a nagyobb és biztonságosabb piac által nyújtott lehetőségekből és a termelés ésszerűbb szervezéséből adódó költségek csökkentéséből származó előnyökkel járhat. A nemzetközi termelésről szóló Dunning (1988) elmélet szerint a gazdasági integrálódás dinamikus hatásai az integrálódott régióban tevékenykedő multinacionális vállalatok számára kompetitív előnyökkel járnak annak következtében, hogy a piac mérete megnő, megteremtődik a méretgazdaság lehetősége és megsokszorozódnak az innovatív tevékenységek. Ezekből a hatásokból számos tulajdonspecifikus (O) előny származik az integrált gazdasági területen működő transznacionális vállalatok számára, amelyek elnyerik így az új telephely-választási (L) lehetőségeket is, szemben az integrált gazdasági területeken kívül működő vállalatokkal.

Lutan (2006) kutatásában a fent említett négy fő tényező hatását vizsgálja Románia esetében a 2000–2005 közötti időszakra egy ökonometriai modell segítségével:

$$LnFDI_t = \beta_0 + \beta_1 LnGDP_t + +\beta_2 LnCL_t + \beta_3 LnDa_t + \beta_4 I,$$

ahol: FDI – külföldi vonzott működő tőke; GDP – bruttó hazai termék; CL – bruttó átlag bér; Da – ROL/USD devizaárfolyam; I – integrációs együttható.

A regressziószámítás eredménye igazolja a korábbi elméleti eszmefuttatást. A 2000–2005 közötti időszakban Romániában a külföldi tőke döntéseket legjobban a GDP növekedése befolyásolta (pozitív értelemben), negatív értelemben pedig a munkaerőköltségek növekedése, melyet a nemzeti valuta erősödése követett. A Lutan-féle modellezés eredménye az integrációnak valószínűleg azért nem tulajdonít nagy jelentőséget, mert a modellben nehéz volt számszerűsíteni, éppen ezért az eredmények torzíthatnak. Valószínű azonban, hogy az integrációnak ennél jóval nagyobb a jelentősége, hiszen az EU-bővítést követő években a külföldi beruházások megnövekedtek, 2007-ben több mint 7 milliárd eurónak megfelelő külföldi tőke áramlott az országba. Ez több mint 2 milliárddal nagyobb, mint a 2005-ben beáramlott nemzetközi tőke.

Az FDI-növekedés adataira korrelációs együtthatót számolva két következtetést tudtam levonni. Az egyik megerősíti az előbbi eredményeket, vagyis az FDI-növekedés és a GDP-növekedés közötti korrelációs együttható +0,6, ami egy viszonylag erős együttmozgást jelent, a második pedig, hogy az FDI és nemzeti valuta erősödése között fordított erős kapcsolat van (korrelációs együtthatójuk -0,6). A munkaerő költsége és az FDI között semmilyen erős kapcsolatot nem találtam, az együttható 0-hoz közelít.

A szomszédos Magyarországon más szempontok voltak fontosabbak, mint amit a fejlett infrastruktúra (elsősorban az elérhetőséget biztosítva), a képzett és olcsó

munkaerő, valamint a nyugat-európai és a nagyvárosi (elsősorban a budapesti) piacok közelsége jelentett. A helyi önkormányzatok mozgástere ugyan elég szűk volt, mégis akadtak sikeres helyi gazdaságpolitikát megvalósító városok, amelyek nagyobb mértékben voltak képesek külső forrásokat (külföldi és hazai, állami és magántőkéket) bevonni fejlesztésükbe (Barta 2005).

Kulcsszavak: FDI, közvetlen külföldi befektetések, tőkeáramlás, telephelyelmélet, külföldi tőke, telephely-választási elméletek

Irodalomjegyzék

Ács Judit 2005. *A globalizáció, az európai integráció hatásai és a régió perspektívái.* Kutatási Fórum, Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Doktori Iskola

Barta Györgyi 2005. A szolidaritás vagy hatékonyság dilemmája a területfejlesztési politikában a rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig. *Polgári Szemle* 2005. március 1. évf., 2. szám

Bartók István 2001. *Vállalatkormányzás*, Ph.D-értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest

Bonciu Florin 1997. *Atragerea şi Monitorizarea Investiţiilor Străine Directe.* Editura Ştiinţifică, Bucureşti

Bonciu Florin 2003. *Investiţii Străine Directe*, Editura Lex, Bucureşti

Denuta, Ioan 1998. *Investiţiile străine directe în ţările de est şi central europene.* Editura Economica

Drăgan Gabriela, Zaharia Rodica Milena 2000. *Relaţii economice internaţionale: politici comerciale şi tranzacţii internaţionale*. Bucureşti , Editura A.S.E.

Dunning John H. 1998. *Explaining international production.* Unwin Hyman, London

Dunning John H. 1993. *Multinational enterprises and the global economy*. Addison-Wesley Publishing Company, Suffolk

Erdey László 2004. A működőtőke-áramlás a telephelyválasztás elméletének tükrében. *Közgazdasági Szemle* LI. évf., 2004. május, 472–494.

Hódi Bernadett 2004. A telephelyválasztás motivációs tényezői a gödöllői transznacionális vállalatoknál, *e-tudomany* 2004/2. szám, 1–31.

Hunya Gabor 2004. *FDI in South-East Europe in 2003-2004.* WIIW, Viena

Hymer, S. H. 1976. *The International Operations of National Firms: a Study of Direct Foreign Investment.* Cambridge, MA: MIT Press, 1960, published 1976

Iacovoiu, Viorela; Angelescu 2007. *Investiţiile străine directe în România*, A.S.E.

Karhusz Péter 2003. *A telephelyválasztás elméleti keretrendszere*. http://www.sze.hu/~grosza/telephelyvalasztas.pdf

Lutan, Iustina – Duhaneanu, Marcel (cond. şt.) 2006. *Investiţiile străine directe de capital în contextul aderării României la Uniunea Europeană*, Teza de doctorat, A.S.E.

Medrega, Claudia 2008. Ziarul Financiar, Industria, serviciile financiare si comerţul au atras 80% din investiţiile străine

Szanyi Miklós 1997. Elmélet és gyakorlat a nemzetközi működőtőke-áramlás vizsgálatában. *Közgazdasági Szemle* XLIV. évf., 1997. június, 488–508.

Oliver E. Williamson 2007. A tranzakciós költségek gazdaságtana: a szerződéses kapcsolatok irányítása. *Kormányzás, Közpénzügyek, Szabályozás*, II. évfolyam (2007.) 2. szám 235–255.

Suciu, Ecaterina Mariana – Romanu, Ion (cond. st.). 2007. *Investiţiile străine - un factor principal în relansarea economică a firmei*, A.S.E.

Szanyi Miklós. *A nemzetközi tőke, az aktuális mumus természetrajza*. http://beszelo.c3.hu/97/12/szanyi.htm

Office for Official Publications of the European Communities, 2008, Eurostat Pocketbooks: Key Figures on Europe 2007/08 edition

Institutul Național De Statistică, Anuarul Statistic al României 2008, Capitolul 12: Investiții şi imobilizări corporale

United Nations Conference on Trade and Development, International Investment Agreements: Key Issues, Volume I, United Nations, New York and Geneva, 2004

United Nations Conference On Trade And Development. World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition Economies: Implications For Development, New York and Geneva, 2006

Evoluția Comerțului Exterior al României în perioada 1991-2004

Departamentul de Comerț Exterior din cadrul Ministerului Economiei şi Comerțului, Bucureşti, 2004 (www.dce.gov.ro)

OECD Investment Policy Reviews Romania, OECD, Paris, 2005

Rezultatele cercetării statistice pentru determinarea investițiilor străine directe în România 2003, 2004, 2005, Banca Națională a României, BNR, Bucureşti, 2004, 2005 şi 2006

Secțiune Statistică a Raportului Anual 2003 al Băncii Naționale a României, BNR, Bucureşti, 2004

Secțiune Statistică a Raportului Anual 2003 al Băncii Naționale a României, BNR, Bucureşti, 2004

Soluții Imediate De Creştere A Investițiilor Străine Directe în România, Raport elaborat de Consiliul Investitorilor Străini, Aprilie 2006, Bucureşti, România